

Η προϊστορική πόλη βρίσκεται 5 χλμ. νότια, νοτιοανατολικά του Ηρακλείου. Στη μεγάλη ακμή της, εκτεινόταν σε 1.125.000 τ. μ. και πρέπει να είχε 100.000 κατοίκους. Το μινωικό ανάκτορο απλώνεται σε 20.000 τ. μ. Η κατανόηση του χώρου στο ανάκτορο γίνεται καλύτερα, αν η περιήγηση ξεκινήσει με βάση την κεντρική αυλή. Επειδή βάση της οικοδόμησης ήταν η μεγάλη σχεδόν παραλληλόγραμμη κεντρική αυλή, γύρω από την οποία κτίστηκαν τα διάφορα διαμερίσματα, ανάλογα με τη χρήση τους:

Στη δυτική πλευρά, βρίσκονται όσα έχουν σχέση με τις δημόσιες λειτουργίες (αίθουσα του «θρόνου», τριμερές ιερό, «θησαυροφυλάκιο», υπόστυλες κρύπτες). Ένας μακρύς διάδρομος χωρίζει την πτέρυγα των λειτουργιών από τις (κρατικές) αποθήκες. Η πρόσβαση γίνεται από το δυτικό κλιμακοστάσιο της αυλής ή από τη νότια είσοδο που, μετά από δαιδαλώδη πορεία, οδηγεί είτε στην κεντρική αυλή είτε κατευθείαν στη δυτική πτέρυγα, μέσω πλατιάς σκάλας.

Στην ανατολική πλευρά, υπάρχουν όλα όσα έχουν σχέση με την ιδιωτική ζωή και κατοίκηση («βασιλικά διαμερίσματα», αίθουσα των διπλών πελέκεων, δωμάτια «αξιωματούχων», «λουτρά», αποθήκες με γιγαντιαία πιθάρια, εργαστήρια). Η πρόσβαση σ' αυτά γίνεται από το μεγάλο κλιμακοστάσιο της κεντρικής αυλής. Μεγαλοπρεπείς ιδιωτικές κατοικίες, μάλλον αξιωματούχων του ιερατείου, βρίσκονται στη νοτιοανατολική πλευρά του ανακτορικού συγκροτήματος.

Η είσοδος στην κεντρική αυλή από τον Βορά, γίνεται μέσω ενός μακρόστενου διαδρόμου, αφού πρώτα ο επισκέπτης περάσει από μian αίθουσα που βαπτίστηκε «τελωνείο». Από την ίδια αίθουσα φτάνει κανείς και στα εργαστήρια (στα βόρεια της ανατολικής πτέρυγας).

Το ανακτορικό κτιριακό συγκρότημα που σήμερα υπάρχει, κατά το συντριπτικά μεγαλύτερο τμήμα του ανήκει στις αρχές της Νεοανακτορικής εποχής (μετά το 1700 π.Χ.). Το «μικρό ανάκτορο» και η λεγόμενη «βασιλική έπαυλη», στα βορειοανατολικά του συγκροτήματος, πρέπει να κτίστηκαν στο τέλος της ίδιας περιόδου (λίγο πριν από το 1550 π.Χ.).

Η Αμνισός που ο Στράβων αναφέρει ως επίγειο της Κνωσού, αποκαλύφθηκε κοντά στην παραλία, 8 χλμ. ανατολικά του Ηρακλείου. Το εκεί κεντρικό κτίριο χρονολογήθηκε γύρω στα 1600 π.Χ. Ένα χλμ. νοτιότερα, εντοπίστηκε το αναφερόμενο και από τον Όμηρο, Σπήλαιο της Ειλείθειας (Νεραϊδοσπηλιά για τους ντόπιους), θεάς της γέννας. Ως λατρευτικός χώρος,

χρησιμοποιήθηκε από τη Νεολιθική εποχή ως τον Ε' μ.Χ. αιώνα.

Τηλέφωνα: Αρχαιολογικός χώρος Κνωσού 281.02.31.940.

Η ιστορία της Κνωσού

Για πολλά χρόνια, ο γιος του Δία και της Ευρώπης, βασιλιάς της Κνωσού, Μίνωας, παρέμενε άτεκνος. Η γυναίκα του, μάγισσα Πασιφάη, για να τον εκδικηθεί για τις συνεχείς απιστίες του, τού είχε μεταδώσει μίαν αρρώστια που τον έκανε, στην ερωτική πράξη, αντί για σπέρμα να βγάζει δηλητηριώδη φίδια και σκορπιούς που σκότωναν τις ερωτικές συντρόφους του. Η ίδια η Πασιφάη ήταν αθάνατη.

Όταν η Πρόκρις ντροπιάστηκε στα μάτια του αγαπημένου της Κέφαλου κι έφυγε στην Κρήτη (βλ. [**Πατριδογνωσία**] «**Ιστορία Κεφαλληνίας**»: Οι δεσμοί με την Αθήνα), βρέθηκε στα ερωτικά δίχτυα του Μίνωα. Του έδωσε να πιει την «κιρκαία ρίζα», ένα μαγικό φίλτρο που τον απάλλαξε από τα μάγια της Πασιφάης. Κατά μια άλλη εκδοχή, η Πρόκρις δεν κοιμήθηκε με τον Μίνωα αλλά πήρε μια κύστη από κατσίκια, την έβαλε στον κόλπο μιας γυναίκας με την οποία κοιμήθηκε ο Μίνωας, βγήκαν τα φίδια κι οι σκορπιοί και πνίγηκαν μέσα στην κύστη. Ό,τι κι αν έγινε, χάρη στην Πρόκριδα, ο Μίνωας κατόρθωσε ν' αποκτήσει απογόνους. Όλοι, ή σχεδόν όλοι, πέθαναν στα ξένα ή είχαν κακό τέλος.

Η Κνωσός πέρασε στην κατοχή των Μυκηναίων κι έπειτα των Δωριέων. Στα ιστορικά χρόνια ήταν σε διαρκή αντίθεση, πότε με τη Λύκτο, πότε με τη Γόρτυνα. Συνταράχθηκε από εμφύλιο πόλεμο τον Ε' π.Χ. αιώνα, ενώ, το 346 π.Χ. ξεκίνησε μέχρις εσχάτων πόλεμο με τη Λύκτο. Στα 200 π.Χ., τάχθηκε εναντίου του Φιλίππου Ε' της Μακεδονίας.

Στα 185 π.Χ., αντιδικούσε με τη Γόρτυνα σχετικά με την οριοθέτηση των κοινών συνόρων των επικρατειών τους. Ο Ρωμαίος Άππιος Κλαύδιος που κλήθηκε κριτής της διαφοράς, τη δίκαιωσε. Έναν αιώνα αργότερα, βρέθηκε επικεφαλής του αντιρωμαϊκού συνασπισμού στην Κρήτη κι έγινε ρωμαϊκή επαρχία η ίδια (67 π.Χ.). Στα βυζαντινά χρόνια, ήταν έδρα επισκοπής. Γρήγορα ερημώθηκε και ξεχάστηκε. Το χωριό που υπήρχε στα όριά της επί βενετοκρατίας ονομαζόταν Μακρυτείχος.

Πρώτος ο Μίνωας Καλοκαιρινός, από τον Φεβρουάριο του 1879, κι έπειτα ο Άρθουρ Έβανς, στα 1900, την ξέθαψαν και την ξανάβγαλαν στο φως.

□□□ ΜΙΝΩΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Πέρα από την Κνωσό και την Φαιστό (που αναφέρεται στη συνέχεια) ο νομός Ηρακλείου είναι διάσπαρτος από ενθυμήματα της μινωικής εποχής. Τοποθεσίες με μικρότερη ή μεγαλύτερη ιστορία που η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως. Όλοι τους, οικισμοί ή ανάκτορα, κτίστηκαν και καταστράφηκαν δυο φορές πριν από την οριστική καταστροφή τους. Και οι τρεις καταστροφές συνέβησαν ταυτόχρονα με τα κεντρικά μινωικά ανάκτορα κι αυτό σημαίνει ότι δεν προήλθαν από τοπικές εξεγέρσεις ή εξωτερική εισβολή αλλά οφείλονταν μάλλον σε πολύ μεγάλους σεισμούς. Την πρώτη διατύπωση αυτής της εκδοχής έκανε ο Άρθουρ Έβανς, όταν και ο ίδιος έζησε τον καταστροφικό σεισμό του 1926. Κυριότεροι μινωικοί οικισμοί και ανάκτορα στον νομό Ηρακλείου είναι οι εξής:

Αρχάνες: Βρίσκονται 16 χλμ. νότια του Ηρακλείου. Πρώτος ο Έβανς ανέσκαψε την περιοχή. Ο Σπ. Μαρινάτος ήταν αυτός που το 1949 εντόπισε το εκεί ανάκτορο. Από τη δεκαετία του '60, ο Γ. Σακελλαράκης ξεκίνησε συστηματικές ανασκαφές που έφεραν στο φως σπουδαία ευρήματα. Έχουν αποκαλυφθεί η προϊστορική πόλη που καταστράφηκε γύρω στα 1550 π.Χ., το νεκροταφείο που χρησιμοποιήθηκε από το 2.500 ως το 1.250 π.Χ., το ιερό (με ενδείξεις ανθρωποθυσίας) στους πρόποδες του βουνού Γιούχτα (καταστράφηκε στα 1700 π.Χ.), το μινωικό μέγαρο (κτίστηκε ανάμεσα στα 1600 και 1.550 π.Χ.) κ.λπ.

Οι Κρητικοί των ιστορικών χρόνων έδειχναν εκεί τον «τάφο του Δία» και γι' αυτό είχαν την φήμη ψευτών. Κι επειδή Κρητικός ήταν αυτός που τους πρωτοείπε ψεύτες, προκλήθηκε το «λογικό πρόβλημα» του «πας Κρης ψεύτης, Κρης έφα» («αφού κι αυτός Κρητικός ήταν, έλεγε ψέματα, οπότε δεν είναι ψεύτες οι Κρητικοί, άρα ούτε κι αυτός, που σημαίνει ότι έλεγε αλήθεια, οπότε είναι όντως ψεύτες...»), και πάει λέγοντας.

Οπωσδήποτε, το όνομα του τόπου είναι προελληνικό. Η παλιότερη γνωστή μνεία του όμως γίνεται σε επιγραφή του 450 π.Χ., που βρέθηκε στο Άργος και αποτελεί συνθήκη ανάμεσα στην Κνωσό και στην Τυλίσου. Εκεί, η πόλη αναφέρεται στον ενικό ως (το) Άρχον. Η ονομασία έπαψε να υπάρχει για πολλούς αιώνες. Τη ξανασυναντάμε την εποχή των Βενετσιάνων, όταν αναφερόταν ως Αρχάνες Πετραία, Αρχάνες Αμπραμοχώρι και Απάνω Αρχάνες. Την περίοδο της τουρκοκρατίας αποτελούσε συνήθη στόχο αντιποίνων στις εναντίον στην Οθωμανική αυτοκρατορία επαναστάσεις. Συνήθως, μετατρέποταν σε στρατόπεδο των χριστιανός, προμαχώνας τριών επαρχιών.

Στα 1897, έγινε εκεί παγκρήτια συνέλευση με θέμα την αποδοχή ή όχι της αυτονομίας. Τα πνεύματα είχαν τότε οξυνθεί και η συνέλευση λίγο έλειψε να καταλήξει σε εμφύλια σύρραξη.

Μάλια: Σε απόσταση 36 χλμ. ανατολικά από το Ηράκλειο, στο χωριό Μάλια, αποκαλύφθηκε μινωικό ανάκτορο της Νεοανακτορικής περιόδου (μετά το 1700 π.Χ.) που κτίστηκε πάνω στα ερείπια παλαιότερου, το οποίο καταστράφηκε γύρω στα 1750 π.Χ.

Σύμφωνα με τη μυθολογία, στα Μάλια είχε την έδρα του ο αδελφός του Μίνωα, Σαρπηδών, πριν να φύγει στην ασιατική ακτή.

Νίρος: Πλάι στον παραθαλάσσιο οικισμό, Χάνι Κοκκίνη, 13 χλμ. ανατολικά από το Ηράκλειο, έχει αποκαλυφθεί μινωικό ανάκτορο, το λεγόμενο της Νίρου, Νεοανακτορικής εποχής (μετά το 1700 π.Χ.). Στο ισόγειο είχε σαράντα δωμάτια. Προϊστορικά νεώρια συμπληρώνουν τα ευρήματα. Η περιοχή πιθανολογείται ότι ήταν έδρα τοπάρχη, από τους πολλούς που υπήρχαν για την επίβλεψη της «μινωικής επικράτειας».

Τύλισος: Νοτιοδυτικά από το Ηράκλειο, σε απόσταση 13 χλμ., βρίσκεται το χωριό Τύλισος, ομώνυμο πόλης των αρχαίων ιστορικών χρόνων. Στα όριά του έχουν αποκαλυφθεί τρεις μινωικές «επαύσεις» της Νεοανακτορικής εποχής (μετά το 1700 π.Χ.) και, κοντά, ερείπια μινωικού μεγάρου.

Τηλέφωνα: Μουσείο στις Αρχάνες 281.07.52.712. Αρχαιολογικός χώρος στα Μάλια 289.70.31.597. Αστυνομία Τυλίσου 281.08.31.221.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 31.5.2010)